

Білоус В.В.

Національний університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого», кандидат юридичних наук, доцент кафедри криміналістики

ЕЛЕКТРОННІ СЛІДИ ЯК АКТУАЛЬНИЙ НАПРЯМОК КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Стрімке впровадження в різні галузі життєдіяльності суспільства новітніх досягнень науково-технічного прогресу, заміна традиційних знарядь праці й комунікації на комп'ютерну техніку, програмне забезпечення й широкий спектр інформаційних технологій, поширення електронного документообігу у виробничій сфері й побуті, розгортання масового виробництва й використання не тільки окремих «розумних» приладів, але й їх високотехнологічних систем (наприклад, «Smart House») призвели до кардинальної зміни механізму відображення діяльності людини в об'єктивно існуючій дійсності. А протиправний напрям використання інформаційних технологій призвів до виникнення кіберзлочинності й міграції у віртуальне середовище способів приготування, вчинення й приховування широкого кола традиційних злочинів.

У криміналістиці переважно вивчаються сліди *механічної* дії, як найбільш поширені об'єкти трасо логічного дослідження. Однак в епоху інформаційних технологій традиційна класифікація слідів втрачає здатність повною мірою задовольняти потреби криміналістики і слугувати дієвим засобом теоретичного забезпечення виконання вирішуваних останньою завдань. Викликом сучасності, що постав перед криміналістичною теорією і практикою, є необхідність вивчення електронних (цифрових) слідів як явища об'єктивної дійсності й розроблення криміналістичних рекомендацій щодо найбільш ефективного їх виявлення, дослідження, фіксації, вилучення й використання у діяльності з розслідування й попередження злочинів. Адже потенціал використання електронних слідів у діяльності органів кримінальної юстиції з розшуку та ідентифікації осіб, запобігання правопорушенням тощо, залишається на неприпустимо низькому рівні, що довели, зокрема, нещодавні результативні DDoS-атаки на офіційні web-сайти центральних органів державної влади.

Револуції у технологіях прискорюють еволюцію людства і, наприклад, рукописний текст у короткостроковій перспективі стане рідкісним об'єктом почеркознавчого/авторознавчого дослідження, а у довгостроковій - назавжди може зникнути із повсякденного вжитку і втратити свою ідентифікаційну значущість. Для створення, передавання й збереження інформації сучасна людина все рідше використовує писемну рукописну мову. Все частіше хронологія її життєдіяльності відображається як в електронних і sms-повідомленнях, статусах на сторінках в соціальних мережах тощо, створюваних самою особою, так і в доріжках електронних слідів, що генеруються використовуваними електронними пристроями не залежно від волі останньої.

Синтетична природа криміналістики обумовлює, а потреби забезпечення судочинства й ефективною протидії сучасній злочинності вимагають:

1. Масштабної інтеграції до криміналістики знань із галузі інформатики й розроблення окремої криміналістичної теорії (вчення) про електронний слід, в рамках якої необхідно розробити теоретичні основи електронного слідознавства, дослідити закономірності

виникнення електронних слідів, що відображають механізм злочину, розробити рекомендації із застосування методів і засобів виявлення електронних слідів, їх фіксації, вилучення й аналізу з метою встановлення обставин, що мають істотне значення для розкриття, розслідування й попередження злочинів.

2. Модернізації навчального курсу з криміналістики у напрямку поглибленого вивчення: прийомів і методів процесуально-коректного виявлення, фіксації і вилучення різних електронних слідів, а також трансформації виявлених електронних інформаційних масивів у процесуальні форми, доступні для сприйняття всіма учасниками судочинства; техніко-криміналістичного забезпечення і тактики огляду і обшуку комп'ютерної техніки, а також виймки електронних документів; вимог до кваліфікації слідчого, понятих і спеціалістів, що залучаються до участі в названих слідчих діях; форм взаємодії з адміністраторами мережевої безпеки і заходів з нейтралізації технічної протидії слідству, спрямованої на знищення електронних слідів; можливостей сучасної експертизи з дослідження слідів зазначеного виду й методичних рекомендацій із забезпечення експертизи репрезентативним обсягом об'єктів дослідження. Формування професійних навичок з об'єктивного, повного і всебічного встановлення обставин розслідуваного злочину потребує набуття знань щодо співставлення даних, отриманих із галузі високих технологій, з «класичною криміналістичною слідовою картоною», виявленою за допомогою традиційних криміналістичних методик.

3. Подальшого розвитку методики експертизи комп'ютерної техніки і програмних продуктів, а також експертизи телекомунікаційних систем і засобів, в межах яких шляхом дослідження електронних слідів вирішується широке коло діагностичних й ідентифікаційних завдань. Особливості механізму утворення і трансформації цифрових слідів повинні враховуватися при проведенні й широкого кола інших криміналістичних експертиз, наприклад: *технічної експертизи документів* при встановленні документа, виготовленого шляхом монтажу із застосуванням копіювально-розмножувальної та комп'ютерної техніки; ідентифікації особи, яка надрукувала текст з використанням комп'ютерної техніки, виготовила зображення відтиску печатки з використанням програмного забезпечення за особливостями навичок виконавця; установленні типу та ідентифікації комп'ютерної техніки за виготовленим за її допомогою документом; *експертизи відеозвукозапису і фототехнічної експертизи* при вирішенні завдань ідентифікації знімальної апаратури за електронними файлами фото/відеозаписів, ідентифікації предметів, приміщень та ділянок місцевості, відображених на записах, в т.ч. за допомогою геоінформаційних систем, відновлення первісних зображень у фото/відеофайлах тощо.